

VERKLARINGEN VAN VERDACHTEN IN HET STRAFPROCES

Verklaringen van verdachten in het strafproces

Pieter TERSAGO

 INTERSENTIA

Antwerpen – Cambridge

Verklaringen van verdachten in het strafproces
Pieter Tersago

© 2020 Lefebvre Sarrut Belgium NV
Hoogstraat 139/6 – 1000 Brussel

ISBN 978-94-000-1190-8
D/2020/7849/79
NUR 824
Gedrukt in de Europese Unie

Verantwoordelijke uitgever: Paul-Etienne Pimont, Lefebvre Sarrut Belgium NV
Lay-out: Crius Group, Hulshout
Omslagontwerp: Danny Juchtmans – www.dsigngraphics.be

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Ondanks alle aan de samenstelling van de tekst bestede zorg, kunnen noch de auteurs noch de uitgever aansprakelijkheid aanvaarden voor eventuele schade die zou kunnen voortvloeien uit enige fout die in deze uitgave zou kunnen voorkomen.

Dit boek is eveneens digitaal beschikbaar op www.stradalex.com en www.jurisquare.be.

DANKWOORD

Laat ik beginnen met een bekentenis, volledig vrijwillig en zonder enige druk afgelegd.

Hoewel enkel mijn naam als auteur staat vermeld, ben ik enorm schatplichtig aan verschillende mensen die mij allemaal noodzakelijke steun en advies verschaften en allemaal hebben bijgedragen tot het vervolledigen van dit proefschrift.

In de eerste plaats is het voeren van een empirisch onderzoek niet mogelijk zonder de onontbeerlijke steun en hulp van de mensen op het werkveld. Ik mag me gelukkig prijzen dat ik hieraan op geen enkel moment werd tegengewerkt. Ik wil dan ook mijn oprechte dank betuigen aan de mensen van Politie Antwerpen, Politiezone Grens en Politiezone CARMA (voormalige zone GAOZ), aan de griffies van de rechtbank van eerste aanleg Antwerpen, afdeling Antwerpen, van de rechtbank van eerste aanleg Limburg, afdeling Hasselt en van het hof van beroep van Antwerpen voor hun hulp en beschikbaar stellen van de opnames van verhoren en strafdossiers.

Tevens wil ik de strafrechters die ik mocht interviewen danken voor hun tijd en bereidwilligheid hun denkprocessen met mij te willen delen.

Een bijzonder woord van dank wil ik richten aan dhr. Michel Rozie en dhr. Yves Liègeois voor hun constructieve medewerking aan dit onderzoek. De heren Rudi Schellingen, Frank Mulleners, Wesley Venstermans en Luc Francois, alsook professor Dave Walsh wil ik eveneens danken voor hun richtinggevend advies inzake de afbakening van het empirisch onderzoek.

De heren Matthijs Tersago, Marc Van Oosterhout, Bert Doms en Henri Berkmoes wil ik hartelijk danken de ondankbare taken om de interviews uit te typen, de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid van het observatieschema en het nalezen van dit proefschrift in handen te willen nemen en mij zo te ontlasten van deze noodzakelijke handelingen van dit onderzoek.

De leden van mijn doctoraatscommissie, professoren dr. Geert Vervaeke en dr. Bernard Hubeau wil ik van harte danken voor hun waardevol advies tijdens de jaarlijkse commissiebijeenkomsten. Hun meer afstandelijke kijk op dit onderzoek stelde me in staat onderbelichte elementen in dit onderzoek alsnog te analyseren.

Professor Dorris De Vocht en professor Dirk Van Daele dank ik eveneens voor hun bereidwilligheid mijn doctoraatsjury te willen vervolledigen. De kritische en prikkelende vragen tijdens de openbare verdediging maakten het des te uitdagender mijn onderzoeksresultaten en -conclusies voor te stellen.

Kris Moeremans en Sofie Strubbe van uitgeverij Intersentia dank ik voor het vertrouwen en het publicatieklaar maken van dit werk

Een speciaal woord wil ik richten tot professor Joëlle Rozie en professor Miet Vanderhallen. Als promotoren van dit doctoraat hebben zij immens veel geduld moeten hebben en tot vervelens toe mijn ontwerp teksten moeten nalezen. Ik wil hen ontzettend danken voor al deze moeite, hun vertrouwen hun uiterst waardevolle adviezen en hun sturing en steun aan dit project.

Tot slot mag een woord van dank aan mijn familie, echtgenote, vrienden en collega's niet ontbreken. Hun steun en geduld maakten het lange proces toch net ietsje lichter.

Hartelijk dank!

VOORWOORD

Het doctoraal proefschrift van Pieter Tersago was een werk bezaaid met vele uitdagingen. Verschillende facetten die hun vertaalslag kenden in uiteenlopende disciplines moesten immers worden ontrafeld: niet alleen het straf(proces)recht, maar ook de rechtspsychologie. Hoewel het disciplines zijn die ongetwijfeld in elkaars verlengde liggen, moet toch worden vastgesteld dat de modale jurist door een gebrek aan vorming op dit terrein spijtig genoeg niet altijd voeling heeft met de gedragswetenschappelijke benadering van het recht. Dit geldt ook voor het voeren van empirisch onderzoek.

Al van bij aanvang liet Pieter Tersago zien dat de gemakkelijke weg niet aan hem is besteed. Hij wilde zicht krijgen op het thema van het doctoraatsonderzoek van binnenuit. Hij volgde hiertoe een kortdurende stage bij de lokale politie Antwerpen. Niet meteen de start waar iedereen aan denkt wanneer men een wetenschappelijke studie aanvangt, maar Pieter ging ervoor.

De uitdagingen bleven niet uit. De onderzoeksfinanciering werd immers toegerekend in het pre-Salduz tijdperk. De almaar groeiende aandacht voor het verhoor zowel vanuit academische hoek als vanuit het praktijkleven, leidde ertoe dat de problematiek van de bijstand door de advocaat bij het verhoor moest worden betrokken in het onderzoeksopzet. Dit heeft er mede toe bijgedragen dat de gebruikelijke doctoraatstermijn werd overschreden. De latere combinatie van doctoreren met een andere voltijdse job, eerst de studiedienst van de OVB en daarna de advocatuur, is niet iedereen gegeven, maar zorgde er wel voor dat wat Pieter op wetenschappelijke wijze bestudeerde, hij ook in levende lijve ondervond in de praktijk. Inzichten uit de rechtspraktijk konden achteraf beschouwd het doctoraat alleen maar verrijken.

Het doctoraat is niet alleen sterk interdisciplinair gekleurd, maar kent ook een grondige empirische onderbouwing. Het is mijn overtuiging dat interdisciplinaire doctoraten een schat aan informatie kunnen opleveren en dat een onderzoeksvraag nog boeiender wordt als deze empirisch kan worden getoetst.

Vooral dankzij de sturing en de expertise van copromotor Prof.dr. Miet Vanderhallen is het doctoraat een mooi staaltje geworden van interdisciplinair onderzoek waarbij sociaal-wetenschappelijke theorieën, uiteenlopende onderzoeksmethoden en statistische analyses werden geïncorporeerd in het juridisch vraagstuk

van de bewijswaardering van verdachtenverklaringen. Pieter schuwt evenmin de controverse en ontwikkelt ook regelmatig een eigen visie in confrontatie met bestaande theorieën.

Het doctoraat is zeker een ware eye-opener voor magistraten en advocaten. Kortom dit betreft een boeiend doctoraat.

Prof.dr. Joëlle Rozie
Hoogleraar strafrecht Universiteit Antwerpen

INHOUD

<i>Dankwoord</i>	v
<i>Voorwoord</i>	vii

DEEL I.

INLEIDING, AFBAKENING EN METHODOLOGIE	1
---	---

I. Inleiding	3
---------------------------	---

1. De bewijsbeslissing inzake verdachtenverklaringen	3
2. Afbakening van de onderzoeksvraag	15

II. Onderzoeksopzet: een empirisch juridisch onderzoek	21
---	----

1. Een juridische analyse	21
2. ...aangevuld met een empirisch onderzoek	24
2.1. Een gestructureerde analyse van strafdossiers	26
2.2. Semi-gestructureerde interviews met strafrechters	29
2.3. Observaties van verdachtenverhoren	34

III. Conclusie	37
-----------------------------	----

DEEL II.

DE BEWIJSBEOORDELING VAN VERDACHTENVERKLARINGEN VANUIT THEORETISCH PERSPECTIEF	39
---	----

I. De bewijsbeslissing in strafzaken: op zoek naar een algemeen raamwerk	41
---	----

1. De rechterlijke vrijheid bij de beoordeling en het gebruik van onregelmatig verkregen bewijs in strafzaken	42
1.1. De rechterlijke vrijheid inzake het gebruik van onregelmatig verkregen bewijs	43
1.2. De gevolgen van de bewijsuitsluiting zijn niet waterdicht	51
2. De rechterlijke vrijheid in de bewijswaardering	53
2.1. De “rechterlijke overtuiging”: juridische invulling	54
2.2. De “rechterlijke overtuiging”: invulling vanuit rechtspsychologisch perspectief	58

2.2.1	Bewijzen is verhalen vertellen	59
2.2.2.	Risico op denkfouten in het bewijsverhaal: tunnelvisie als oorzaak van rechterlijke dwalingen	63
2.2.2.1.	Een vermoeden van schuld in een schuldgericht strafproces	64
2.2.2.2.	Het risico op tunnelvisie in hoofde van de straf- rechter	68
2.2.3.	Het vermijden van denkfouten in de bewijsbeoordeling.	75
2.2.3.1.	Verankering van het verhaal in de bewijsmiddelen	79
2.2.3.2.	Falsificatie van alternatieve scenario's.	83
3.	Besluit: nood aan een zorgvuldige beoordeling van de bewijsbeslis- sing in strafzaken	86
II. De bewijsbeoordeling van verdachtenverklaringen in strafzaken		91
1.	De eerste verankeringsroute: de rechterlijke beoordeling van de tot- standkoming van de verdachtenverklaring	94
1.1.	De eis van vrijwilligheid: waarborgen en risico's in het strafpro- cesrecht.	95
1.1.1.	De wettelijke consequenties van de verdachtenverklaring en hun mogelijke impact op de vrijwilligheid.	98
1.1.2.	Het pressieverbod: de verhoorder mag de verdachte niet dwingen een verklaring af te leggen	108
1.1.2.1.	Een <i>in concreto</i> beoordeling van het ongeoor- loofd karakter van de druk in het verhoor	112
1.1.2.2.	Toch enkele uitdrukkelijke “verboden” verhoor- technieken	115
	A. Absoluut verbod van geweld en bedreigingen	115
	B. Beloften en dreigementen.	119
	C. Liegen over bewijs	123
	D. Wat met het verhoor met een polygraaf?	125
1.1.2.3.	Ongeoorloofde druk: steeds bewijsuitsluiting?	127
1.1.3.	De mededeling van de rechten.	130
1.1.4.	Mededeling van het onderwerp van het verhoor	142
1.1.5.	Het recht op bijstand van een advocaat bij het verhoor.	147
1.1.5.1.	De ratio van het bijstandsrecht: cruciale waar- borg voor de vrijwilligheid van de verklaring	152
	A. Het recht op overleg met een advocaat.	153
	B. Bijstand van een advocaat tijdens het verhoor	159
1.1.5.2.	Wat met verdachtenverklaringen, afgelegd zon- der deze cruciale bijstand van een advocaat?	170
	A. Zonder rechtvaardiging: per definitie bewij- suitsluiting	171

B. Gerechtvaardigde afwijkingen van de Salduz-bijstand?	182
1.1.5.3. Kunnen verdachten afstand doen van hun recht op bijstand van een advocaat?	199
1.1.6. Besluit inzake de eis van vrijwilligheid van de verdachtenverklaring.	202
1.2. De eis van accurateit vanuit rechtspsychologisch perspectief	208
1.2.1. Leugens detecteren? Pinokkio's neus bestaat niet	211
1.2.2. Alibi's: de moeilijke opdracht voor de onschuldige verdachte.	220
1.2.3. Het risico op valse bekentenissen tempert de diagnostische waarde van bekentenissen	222
1.2.3.1. Een reëel doch onderschat risico op valse bekentenissen	224
1.2.3.2. Soorten valse bekentenissen en risicofactoren	229
1.2.3.3. Kenmerken van het verhoor die het risico op valse bekentenissen kunnen vergroten	236
1.2.3.4. Kenmerken van de verdachte die het risico op valse bekentenissen kunnen vergroten	247
1.2.4. Voorkomen is beter dan genezen . . . een pleidooi voor een informatieverzamelende verhoorstijl.	261
1.2.4.1. Het bewerkstelligen van langere verdachtenverklaringen door een open vraagstelling	265
1.2.4.2. Een neutrale en strategische aanpak van het confronteren met bewijs	270
1.2.4.3. Een goede werkrelatie kan de verklaaringsbereidheid vergroten	273
1.2.4.4. Slotsom: de informatieverzamelende verhoorstijl kan het risico op valse bekentenissen verminderen, terwijl verdachten nog steeds verklaringen willen afleggen	276
1.3. Bijkomende moeilijkheid voor de rechterlijke beoordeling: geen volledig en objectief beeld van de totstandkoming van de verdachtenverklaring.	277
1.3.1. Het proces-verbaal als voornaamste, maar beperkte kennisbron van het verhoor	277
1.3.2. De audiovisuele opname van het verhoor	282
1.4. Conclusie inzake de eerste verankeringsroute: nood aan een zorgvuldige beoordeling van de totstandkoming van de verdachtenverklaring.	290
2. Tweede verankeringsroute: De positionering van de verdachtenverklaring ten aanzien van het andere bewijs.	294
2.1. De toetsing van bekentenissen aan het overige bewijs.	298

2.1.1. Wettelijk verplicht steunbewijs voor bekentenissen een meerwaarde?	299
2.1.2. Het besmettingsgevaar van de bekentenis	304
2.2. De verhouding tussen ontkenningen en het overige bewijs	307
2.2.1. Ontkenningen tegenstrijdig met het overige bewijs	308
2.2.2. Ontkenningen consistent met het overige bewijs	311
2.3. Besluit	314
DEEL III.	
HOE BEOORDELEN STRAFRECHTERS VERDACHTEN- VERKLARINGEN?	317
Een empirisch onderzoek	319
I. De rechterlijke beoordeling van het bewijs in strafzaken: een schuldgerichte benadering van de bewijsbeslissing	321
1. Een top-down zoektocht naar bewijs van de schuld van de verdachte ...	321
2. Objectief bewijs geniet de voorkeur van strafrechters, maar is niet noodzakelijk voor een veroordeling	324
3. Onschuld als bijzaak?	331
II. De beoordeling van verdachtenverklaringen door strafrechters	337
1. De prevalentie van verdachtenverklaringen in de strafdossier en observaties	338
2. De algemene indruk van strafrechters over bekende, ontken- nende en zwijgende verdachten	342
2.1. Wantrouwen jegens ontkenkende verdachten	343
2.2. Valse bekentenissen: een ‘zeldzaam’ risico	345
2.3. Zwijgende verdachten doen de wenkbrauwen fronsen	348
2.4. Tussenbesluit: schuldvermoeden kleurt de indrukken	351
3. Hoe beoordelen strafrechters de verdachtenverklaring in het licht van het overige bewijs? De tweede verankeringsroute als voornaamste strategie	351
3.1. De beoordeling van bekentenissen, gepositioneerd ten opzichte van het overige bewijs	355
3.2. De beoordeling van ontkenningen ten opzichte van het overige bewijs	359
3.3. De verschillende benadering van bekentenissen en ontkenningen bekeken in het licht van de top-downbenadering van de bewijsbeslissing	364
4. De rechterlijke beoordeling van de totstandkoming van de verdachtenverklaring	371

4.1.	Het marginale belang van het non-verbale gedrag van de verdachte voor de beoordeling?	373
4.2.	De inhoudelijke vereisten die de strafrechters aan de verdachtenverklaring stellen.	376
4.2.1.	Het belang van gedetailleerde verdachtenverklaringen.	377
4.2.2.	Hoe beoordelen strafrechters de (in)consistentie van verdachtenverklaringen?	380
4.2.3.	Het belang van spontane informatie in verdachtenverklaringen	392
4.3.	Letten strafrechters op de kenmerken van het verhoor die de vrijwilligheid en de accuraatheid van de verdachtenverklaring kunnen verbeteren of hypothekeerem?	395
4.3.1.	De bouwstenen van de informatieverzamelende verhoorstijl	396
4.3.1.1.	Focus op het vrije verhaal en een open, niet-suggestieve vraagstelling	397
4.3.1.2.	Confrontaties met bewijs tijdens het verhoor.	403
4.3.1.3.	(Geen) aandacht voor de werkrelatie?	410
4.3.2.	“Red alerts” voor het risico op afgedwongen (valse) bekentenissen	415
4.3.2.1.	Ongeoorloofde druk en verhoortechnieken die het risico op valse bekentenissen vergroten	417
A.	Het gebruik van ongeoorloofde druk wordt onderschat.	420
B.	De impact van de ongeoorloofde druk: een <i>in concreto</i> beoordeling	427
4.3.2.2.	De duur van het verhoor	429
4.4.	Persoonlijke risicofactoren van de verdachte voor valse bekentenissen.	433
4.4.1.	Anderstalige verdachten	434
4.4.2.	Verdachten met een verstandelijke beperking of een geestesziekte	435
4.4.3.	Alcohol- of druggebruik van verdachten	437
4.4.4.	Geen kwetsbaarheid bij minderjarige verdachten?	438
4.4.5.	Bepaalde kwetsbare eigenschappen van verdachten blijven onderbelicht door en voor strafrechters	439
4.5.	Hoe betrekken strafrechters de (niet-)naleving van de procedurele waarborgen in hun beoordeling?	441
4.5.1.	De Salduz-advocaat als garantie tegen ongeoorloofde druk?	443
4.5.2.	Hechten strafrechters in hun beoordeling belang aan de politionele voorlichting en aan het advies van de advocaat aan verdachten?	449
4.5.3.	Tussenbesluit inzake procedurele waarborgen	456
4.6.	Besluit inzake de beoordeling van de totstandkoming van verdachtenverklaringen	457

III. De rechterlijke beoordeling van verdachtenverklaringen: een geïntegreerde analyse	459
1. De rechterlijke zoektocht naar bewijs: een (noodgedwongen) schuldgerichte beoordeling van het bewijs, afhankelijk van de opstelling van de verdachte	460
1.1. Een schuldgerichte, heuristische benadering van de bewijsbe-slissing	460
2. De verdachtenverklaring als bevestigend of te weerleggen ijkpunt: processtrategie van de verdachte bepaalt de werkwijze van de straf-rechter.	469
3. De verschillende wijze waarop verdachtenverklaringen worden beoordeeld	475
4. De bevestigende kracht van bekentenissen	477
4.1. Beperkt onderzoek van de totstandkoming van bekentenissen ...	479
4.2. Onvoldoende kennis van het verhoor en van de persoon van de verdachte om accuraatheid van de bekentenis te beoordelen	482
4.2.1. Onvoldoende kennis van de kenmerken van het verhoor ...	483
4.2.2. Onvoldoende kennis van kwetsbare eigenschappen ver-dachten.	485
4.3. Samengevat: een heuristische beoordeling van bekentenissen met onvoldoende oog voor valse bekentenissen	486
4.4. Kan een toetsing aan het overige bewijs dan volstaan om het risico op valse bekentenissen uit te sluiten?	487
5. De ontkenning als onschuldig scenario – aanvoeringslast van de verdachte	492
6. <i>Adverse inferences</i> aan het zwijgen van de verdachte: geen tegengeluid voor het schuldige scenario.	499
7. Een “gedeelde verantwoordelijkheid” met de advocaat: het wezenlijke belang van een kwalitatieve Salduz-bijstand	503
8. Besluit inzake de beoordeling van verdachtenverklaring: noodge-dwongen beperkt en dus met inherente risico’s	508
 DEEL IV.	
CONCLUSIE EN AANBEVELINGEN	511
 I. Conclusie	513
1. De onderzoeksvragen beantwoord	513
1.1. Hoe beoordelen strafrechters de wijze waarop de verdachten-verklaring tot stand is gekomen?	514
1.2. Hoe beoordelen strafrechters de positionering van de verdach-tenverklaring tegenover het overige bewijs?	516
2. Beperkingen van het onderzoek.	519

II. Aanbevelingen	523
1. Eerste stap in het beslissingstraject: is het “veilig” genoeg om de verdachtenverklaring als bewijs in overweging te nemen?	528
1.1. Een wettelijk pressieverbod en een strikte bewijsuitsluitingsregel. .	530
1.2. Het wezenlijke belang van de Salduz-advocaat voor de veilige, beredeneerde totstandkoming van de verdachtenverklaring	535
1.3. Een uitgebreidere bescherming voor kwetsbare verdachten?	540
2. Tweede stap: het beoordelen van de diagnostische waarde van de verdachtenverklaring	542
2.1. Het beoordelen van de diagnostische waarde van bekentenissen ..	543
2.2. Het beoordelen van de diagnostische waarde van ontkenningen ..	545
2.3. <i>Adverse inferences</i> gekoppeld aan het zwijgen van de verdachte ...	547
3. Finale stap in de rechterlijke bewijsbeoordeling: zijn de feiten boven redelijke twijfel bewezen?	550
4. Afsluitende reflectie bij de aanbevelingen	555
<i>Bibliografie</i>	557
<i>Trefwoordenregister</i>	643

